

IZ OHRANJENEGA HIŠNEGA ARHIVA PRI KEKLU V RATEČAH

MAGDA PETRIČ

Na kmetiji v Ratečah, hišna številka 42, se je ohranil hišni arhiv, ki sega še v čas podložništva, to je v čas, ko je kmetija pripadala gospostvu Bela peč (Weissenfels). Ohranjenih je blizu sto listin v omarici, ki nosi letnico 1852. Omarica je podobna tistim, ki so jih ponekod vzdavali v steno. Najstarejša listina je zadolžnica iz leta 1727. V arhivu je ohranjenih največ pobotnic in zadolžnic, nekatere za precej visoke vsote. Ker je kot dolžnik naveden skoraj vedno lastnik kmetije, se da sklepati, da je bila kmetija vseskozi zadolžena. Eden izmed razlogov za zadolženost kmetije, ki je razviden iz samih listin, so prav gotovo dedne odpravščine, ki jih je bil prevzemnik kmetije dolžan izplačati ostalim dedičem v denarju. V eni izmed zadolžnic dolžnik omenja, da se je zadolžil zaradi popravila hiše. Navadno pa vzrok zadolžitve ni naveden. Dolgovi so se odplačevali počasi, tako da so že obresti nanesele veliko. Posojilo, ki ga je na primer dala župnijska cerkev v Ratečah leta 1803 Jakobu Petriču, takratnemu lastniku kmetije, je bilo plačano šele leta 1886. Med listinami so ohranjene razne prošnje, prisojilne listine, tožbe, pogodbe, cenitvi, davčni knjižici in štiri izročilne pogodbe, ki izpričujejo prehanje kmetije na naslednike. Starejše listine so vse pisane v nemškem jeziku. Prva listina, napisana v slovenščini, je pobotnica iz leta 1885, ki nosi naslov »Rajtenga«. Po letu 1900 prevladujejo listine v slovenskem jeziku.

Kot je bilo že omenjeno, je bila kmetija podložna zemljiškemu gospostvu Bela peč. Po smrti Veronike Deseniške naj bi si Friderik II. zaželel samote in je dal zgraditi belopeški grad. Leta 1431 je bil grad zgrajen. Za Celjani so imeli grad v posesti različni plemiči. 1706 so Rechbachi grad na višini zapustili in zgradili graščino v Stücklu. To so pozneje prodali rodbini Segalla, ta pa rodbini Kos. Na dveh starejših listinah je podpisan Jožef Anton pl. Segalla in prav tako na testamentu iz leta 1759 in na izročilni pogodbi iz 1776. leta. Na kasnejših pa je podpisan Lucas Suppan (Luka Zupan) kot zakupnik gospostva. Kasneje je podpisan tudi kot vodja zemljiške knjige. Leta 1839 je na izročilni pogodbi podpisan Fr. L. Kos kot imetnik (Inhaber) gospostva. Gospostvu so bile poleg Rateč podložne še vasi Podkoren, Kranjska gora, Gozd, Dovje, Hrušica, Planina, Jesenice, Javornik, Koroška Bela, Potoki in deli Žirovnice, Zabreznice in Doslovč ter trg Bela peč.

V izročilni pogodbi iz leta 1776 je omejen del hube (Hubantheil), v kasnejši iz leta 1844 pa polovična hube (Halbhube). Hube se je torej morala deliti že prej. O deljivosti hube je odločal zemljiški gospod, opirajoč se na svojo patrimonialno oblast. V primeru delitve so se praviloma delile parcele po dolgem na polovico, sezidala pa se je tudi nova domačija. Hube so se le redkokdaj delile, izjema je bila Primorska. V sami vasi Rateče so primeri take delitve, za katere se pa ne ve, kdaj so se opravile. To so: Zgornji in Spodnji Branc, Zgornji in Spodnji Mneč in Zgornji in Spodnji Mežik. Večinoma pa se je obdržalo načelo nedeljivosti. Za samo vas obstajajo tudi podatki o posestno-socialnem sestavu prebivalstva iz leta 1830:

kmetov	1/2 kmetov	1/3 kmetov
1	26	10
1/4 kmetov	skupaj	kajžarjev ³
4	41	29

Zaradi načela nedeljivosti so dediči dobivali dedne odpravščine v denarju. Posledica nedeljivosti je bil tudi pojav kajžarjev.

Polhube, podložna gospostvu Bela peč pod urbarsko številko 391, je po sestavu svoje zemlje v bistvu ostala nespremenjena skozi dobo, kolikor so ohranjene listine. Določene spremembe pa so vendarle bile.

Tako sta se še pred letom 1844 odprodali dve njivi: »Na Golobici« in »Pod stranjo«. O sami prodaji ni ohranjenega nič pisanega. V izročilni pogodbi iz leta 1844 je predmet izročitve polovična hube razen obeh njiv »No Golobici« in »Pod stranjo«, ki jih je bil Klemen Petrič prodal Janezu Kavaljarju in Andreju Kersteinu. Njiva »Na Golobici« je omenjena prvič v zadolžnici iz leta 1817, ko se posojilodajalcu Primožu Plešu za 340 goldinarjev namesto obresti prepušča užitek njive »Na Golobici«. Verjetno ta dolg ni bil plačan in se je njiva prodala.

Ohranjena pa je kupna pogodba iz leta 1881. Tega leta je Jakob Petrič, gostač (Inwohner) pri hišni številki 24, kupil travniško parcelo, veliko en oral in 1100 sežnjev (Ein Joch 1100 Klafter) za 230 goldinarjev. Del kupnine je bil plačan takoj, o ostalih 200 goldinarjih pa je ohranjena pobotnica v slovenskem jeziku iz leta 1885, Jakob Petrič je lahko kupil to parcelo, ker je bil ta čas zaposlen kot kopač v rudniku Rablju. O tem priča tudi potrdilo o sprejemu na delo. Ta parcela se je leta 1914 odpisala od

zemljišča vlož. št. 48 in pripisala k vlož. št. 35, to je k hišni številki 42. Iz leta 1877 je tudi občinski sklep. Člani občinskega sveta so sklenili prodati pašnik velik 200 klafter Jakobu Petriču, da si uredi zelnik (Krautacker). Zanimivo je, da niso navedli parcelne številke, temveč so opisali lego in navedli soseda. Po tem opisu se da sklepati, da je to parcela 1261/5, velika 17 a 26 m², kot je vpisana v posestnem listu iz leta 1903. Le-ta je bila kasneje po izročilni pogodbi odpisana in pripisana sinu Alojzu Petriču. Za to parcelo je Jakob Petrič plačal občinski blagajni 32 goldinarjev. Tudi v kasnejši sodbi iz leta 1887 ni navedene parcelne številke. S to sodbo je bilo pripoznano tožniku Jakobu Petriču priposestvanje nepremičnine vlož. št. 48 katastrske občine Rateče. Leta 1901 sta se od nepremičnine vložek 48 prodali dve parceli: parcela št. 106, stanovanjsko in gospodarsko poslopje Rateče 24 in travnik št. 107. Sama prodajna pogodba ni ohranjena, pač pa sklep o odpisu teh parcel in odprtju novega zemljiškognjižnega vložka.

V zemljiškognjižnem izvlečku iz leta 1887 ni med parcelami nobene gozdne površine, čeprav je leto poprej potekala v Ratečah delitev, po kateri je dobil vsak posestnik del gozda v svojo lastnino. Kakšen je bil kriterij pri delitvi gozdnih površin, iz ohranjenih listin ni razvideti. Po vsej verjetnosti je bila to velikost kmetije. Pri delitvi so bili upoštevani tudi kajzarji, le da so dobili manjše površine. To je razvidno tudi iz vabil za plačilo gozdnega davka iz leta 1893 in 1900. Od gozda pri hišni številki 18 je bilo 1 gl. 75 kr. davka, od gozda, pripadajočega kajži, hišna številka 24, pa 75 kron. Leta 1900 je bilo gozdnega davka od hišne številke 18 1 fl. in 78 kron, torej 3 krone več. V posestnem listu, ki kaže stanje konec leta 1903, pa je vpisanih že 5 ha 23 a 63 m² gozda. To so parcele: 1196/11, 1196/16 in 1118/3. Po sklepu iz leta 1904 je bilo od vložnih števil 173 in 174 katastrske občine Rateče (to je bil soseskin svet) odpisanih 51 parcel ter razdeljenih med posestnike in kajzarje. Po tem sklepu je posestnik hišne številke 18 dobil naslednje parcele: pašnik 1346/54, gozd 1218/4, pašnik 1200/2 in gozd 1196/11. H kajži hišna številka 24 pa so bile pripisane parcele: pašnik 1346/40, gozd 1118/3. Tri od šestih parcel so bile že pred tem sklepom vpisane v posestnem listu Jakoba Petriča, ki je bil lastnik hišne številke 18 in 24. Samo stanovanjsko poslopje hišne številke 24 je sicer prodal, obdržal pa je ostale nepremičnine od vl. št. 48 in na te je ob delitvi dobil dve parceli. Parcela 1196/16, ki je že v posestnem

Omarica, v kateri je shranjen hišni arhiv pri Keklu v Ratečah

listu vpisana na Jakoba Petriča, je pri delitvi pripadla drugemu kmetu. Vendar, ker je ta parcela še danes pri kmetiji, medtem ko parcele 1346/40 ni, je po vsej verjetnosti prišlo do menjave teh dveh parcel med Jakobom Petričem in Janezom Erlahom. Parcela 1218/4 pa naj bi bila podarjena sinu Juriju Petriču. O tem ni v arhivu nič ohranjenega.

Po menjalni pogodbi iz leta 1906 se je odpisala parcela št. 868, pripisala pa parcela št. 378, njiva, velika 71 a 29 m². Zakaj je prišlo do te menjave? Leta 1888 je večina hiš v vasi pogorela. Kmet Matevž Benet si je sezidal novo domačijo precej daleč od vasi. Da bi imel parcele kar se da blizu, je prišlo do menjave več parcel, med njimi tudi omenjenih. Za sklep je zanimivo, da je omenjen tudi prenos zastavne pravice glede terjatve Neže Benet iz ženitne pogodbe leta 1893 na doti po 500 fl. in zaženilo po 500 fl. Isti kmet je 1907. leta prodal Jakobu Petriču travnik, parcela št. 377, za dvesto kron. Kupni pogodbi sta priložena še odpisna dovoljenja.

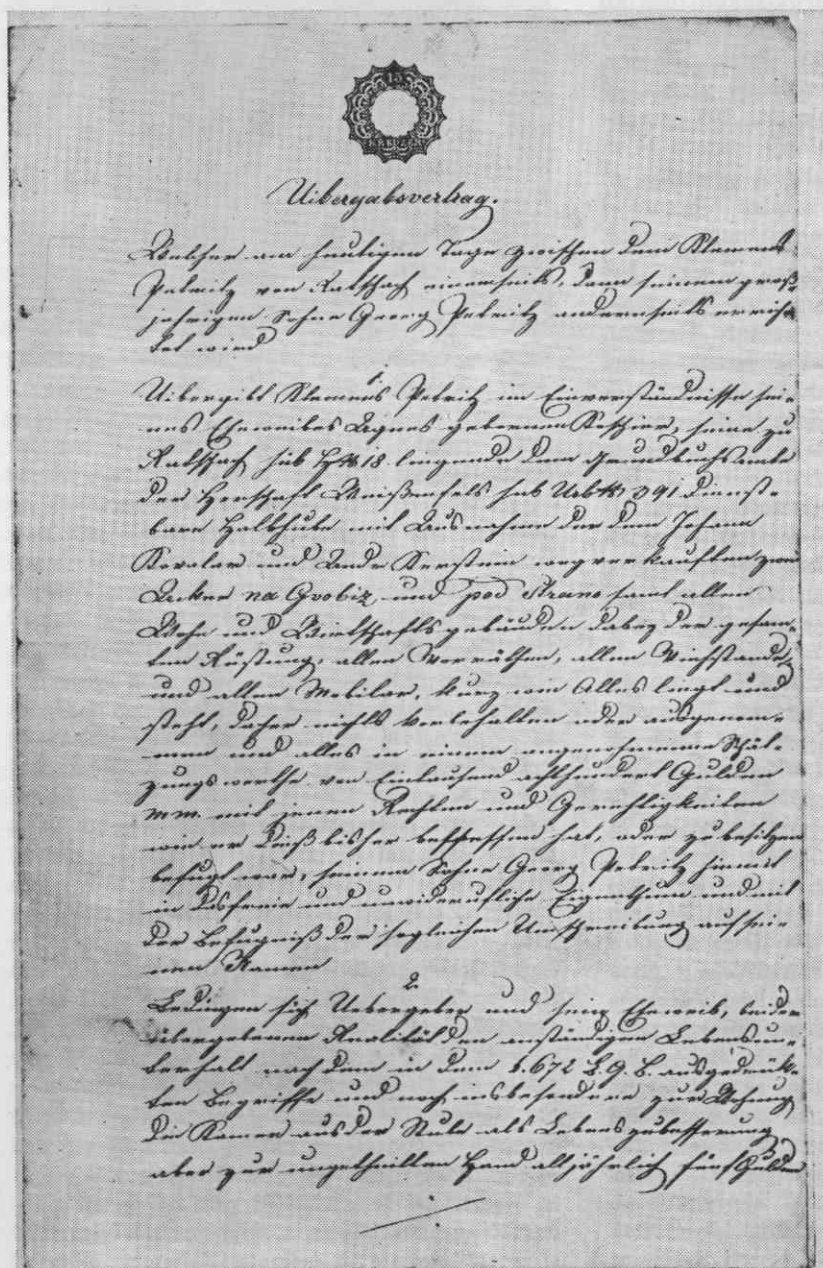
Leta 1914 sta Ivan Jalen in Jakob Petrič sklenila pogodbo, po kateri Jakob Petrič daje Jalnu in njegovim dedičem pravico voziti in hoditi po že obstoječi poti po svoji parceli, travnik št. 1018, z dovoljenjem vknjižbe služnosti vožnje in pešpota. Jalen pa odstopa

za odškodnino za služnost svojo parcelo 769/2, travnik, v polno in nepreklicljivo last z dovoljenjem, da se parcela odpiše in pripiše k posestvu Jakoba Petriča. Parcela se je ocenila na 40 kron.

Ohranjen je tudi sklep o odpisu parcele št. 377/2, v izmeri 1 a 14 m² in pripis k posestvu »Državnega zaklada Jugoslavije« zaradi gradnje železnice.

Iz ohranjenih listin ni razvideti, ali je bila huba kupna ali zakupna in tudi nikjer ti dve besedi nista omenjeni. Zakupno je dobil kmet zemljo od zemljiškega gospoda v za-

kup do svoje smrti. Ob prejemu je moral plačati primščino. Glede te se je moral pogoditi z zemljiškim gospodom, navadno je znašala 15 % vrednosti hube. Za očetom je dobil navadno sin hubo v zakup, seveda za plačilo nove primščine. Zemljiški gospod je lahko dal zemljišče tudi komu drugemu. Ugodnejša je bila kupna zemlja. Kmet je dobil hubo skoraj v popolno last. Za nezatno primščino jo je zapustil naslednikom.⁴ Po urbarju iz leta 1636 naj bi imela v Ratečah le dva kmeta kupno zemljo (Valentin Kuri in Gregor Kristan). Vsi drugi so po vsej verjetnosti imeli zakupno zemljo.⁵

Izročilna pogodba med Klemenom Petričem in njegovim sinom Jurijem Petričem iz leta 1844

Z zemljiško odvezo so se leta 1848 odpravila podložniška razmerja. Odškodnino so preračunali v denarno vrednost. Iz leta 1848 in 1849 ni ohranjena nobena listina, ki bi govorila o zemljiški odvezi. Pač pa je na hrbtni strani izročilne pogodbe iz leta 1887 s svinčnikom pripisano, da je komisar za zemljiško odvezo v letu 1869 ali 1870 položil odkupno glavnicu v korist kmetije Rateče 18. Ta odvezni kapital je znašal 80 goldinarjev. Vprašanje je, ali je toliko znaša samo eden od obrokov, ali pa celotni odvezni kapital.

V arhivu so ohranjene štiri izročilne pogodbe, in sicer izročilna pogodba vdovca Jurija Webra na njegovo hčer Mino iz leta 1776, izročilna pogodba med Klemenom Petričem in njegovim sinom Jurijem Petričem iz leta 1844, izročilna pogodba med Jurijem Petričem in sinom Jakobom iz leta 1887 in izročilna pogodba med Jakobom in Janezom Petričem iz leta 1914. Z izročilno pogodbo se med živimi prepušča premoženje potomcu ali drugemu sorodniku. Ponekod so tako pogodbo imenovali tudi »predajno« ali pa »čezdajanje«. Kmet je za časa svojega življenja izročil, predal kmetijo enemu od potomcev, ostalim pa je določil dedne odpravščine. Zase si je navadno izgovoril preužitke. Pri najstarejši izročilni pogodbi vdovec Jurij Weber zaradi starosti in onemoglosti ni zmožni več gospodariti, kmetija je bila tudi zelo zadolžena, zato jo je prepustil najstarejši hčeri. Oglasil se je pri zemljiškem gospodu, da bi ta pristal na izročitev. Zemljiški gospod je prošnji ustregel; v dokaz tega je bil podpis in pečati. Pri tej pogodbi so podpisane oziroma podkrižane štiri priče, pri vseh kasnejših le dve. Podpisana nista niti izročitelj niti prevzemnica kmetije. Drugi izročilni pogodbi je morala dati soglasje izročiteljeva žena, ker je bila vknjižena na posestvu za doto. Na koncu pogodbe sta zato podpisana oba, izročitelj in njegova žena. Pogodba iz leta 1887 je bila že sklenjena pri notarju v Trbižu. Četrta ima v samem naslovu napisano, da je notarski akt. Sklenjena je bila pri notarju v Kranjski gori.

Pri izročilni pogodbi izročitelj prepusti prevzemniku svoje premoženje: hišo, gospodarsko poslopje, zemljišča, živino, orodje, skratka vso kmetijsko posest. Lahko si pa pridrži užitek kakega zemljišča. V prvi izročilni pogodbi je določeno samo, da se izročča nepolna kmetija z vsemi koristmi. Navedena ni niti urbarska številka. V kasnejši je predmet izročitve polovična kmetija Rateče št. 18, podložna gospodstvu Bela peč pod urbarsko št. 391, z vsemi stanovanjskimi in

gospodarskimi stavbami, s celotno opremo, vsemi zalogami in živino ter s premočnim imetjem vred. Izročeno imetje je že bolj določeno in naštet. V pogodbi sta od zemljišč, ki se izročajo, izzvzeti dve njivi: »Na Golobici« in »Pod stranjo«. Ti dve njivi je izročitelj prodal. Določeno je, da se prevzemniku izročča vse v pogodbi naštet. z vsemi pravicami in upravičenji, kakor jih je izvrševal izročitelj in kakor jih je imel pravico izvrševati. Določena je tudi cenilna vrednost, ki je 1800 goldinarjev kovanega denarja. Podobno je opisan predmet izročitve tudi v kasnejši pogodbi iz leta 1887. Cenilna vrednost pa je manjša in znaša le 1400 goldinarjev. V pogodbi iz leta 1914 je premoženje še bolj natančno določeno. To so zemljišča, vložna številka 35 k.o. Rateče, s hišnim in z vsemi k temu zemljišču pripisanimi solastninskimi pravicami, z vsemi pritliklinami in premočninami, kakor leži in stoji, zemljišče vložna številka 344 k.o. Rateče in parcela št. 1019 od zemljišča vložna številka 48. V tej pogodbi se prvič omenjajo solastninske pravice. Kmetija je po izvlečku iz zemljiške knjige iz leta 1887 že imela 40 solastninskih deležev od vsega 2802 deležev. Vrednost izročene premoženja pa je bila ocenjena na 8000 kron.

Izročitelj prepusti prevzemniku premoženje s prevzemom dolgov, plačilom dednih odpravščin in dajanjem preužitka. Tako je v prvi izročilni pogodbi določeno, da prevzemnica prevzame kmetijo z vsemi koristmi in bremenmi, v drugi prevzame posestnik nase in obljubi plačati vse dolgove posestva, listinske in nezapisane. V izročilni pogodbi iz leta 1887 pa so dolgovi, ki jih prevzame posestnik, že naštet. To so: vknjižena terjatev rateške cerkve po zadolžnici iz leta 1803 za 20 goldinarjev in dve dedni odpravščini iz prejšnje izročilne pogodbe iz leta 1844 po 105 goldinarjev. Na koncu pa se v posebni točki omenja, da so ostali vknjiženi dolgovi, ki jih prevzemnik ni prevzel, že plačani, in da se bodo izbrisali. V pogodbi iz leta 1914 so naštet vknjiženi dolgovi, ki znašajo skupaj 2400 kron.

Prevzemnik se dalje zaveže plačati tudi dedne odpravščine ali dedne deleže. Ti se imenujejo Vätter und Mütterliche Hindanförtigung ali pa älterliche Erbabfertigung. V vseh štirih izročilnih pogodbah so določene dedne odpravščine v denarju in poleg tega še v naravi. Te odpravščine so bile visoke, saj se je navadno zaradi tega kmetija zadolžila. Tako je pri prvi prevzemnici dolžna plačati sestri 50 goldinarjev, dati eno skrinjo, dve rjuhi, eno odejo in en vzglavnik.

V primeru, da se sestra poroči, je dolžna napraviti gostijo. Bratu je ob njegovi polnoletnosti dolžna 150 goldinarjev in posteljino za eno posteljo. Drugega brata, ki je slep, je dolžna imeti pri hiši in ga oskrbovati z živežem in potrebno obleko. V drugi izročilni pogodbi dobijo hčere vsaka po 100 goldinarjev, sin pa 50. Vsak dobi še odejo, dva vzglavnika iz dvojno tkanega platna s 25 funti puha, 2 para rjuh in eno plevnico. Ko se kdo poroči, mora prevzemnik napraviti južino za pet oseb. Dokler se ne poročijo, naj delajo na kmetiji, za kar bodo vzdrževani. Če je vrednost celotne kmetije pravilno ocenjena, to je 1800 goldinarjev, znaša dedni delež vsake od hčera $1/18$, dedni delež sina pa $1/36$ vrednosti celotne kmetije. V tretji izročilni pogodbi so štirim otrokom določeni dedni deleži po 100 goldinarjev, štirim otrokom pa po 50. Hčeram je izročitelj spet določil za polovico večje odpraviščine kot sinovom (izjema je le en sin). Vrednost vseh dednih odpraviščin skupaj sega skoraj do polovice v pogodbi ocenjene vrednosti kmetije. V izročilni pogodbi iz leta 1914 je prvi primer, da dobi eden od potomcev od kmetije nepremičnine. Parcele so v izročilni pogodbi točno navedene in ocenjene. Druge dedne odpraviščine so določene v denarju. Hčere dobijo vsaka po 1000 kron, sinova pa po 400 kron.

V prvi pogodbi je določeno, da je prevzemnica dolžna plačati odpraviščine ob polnoletnosti upravičencev, oziroma kadar ti zahtevajo. Dokler ne bodo izplačani, uživajo na posestvu vzdrževanje ob obveznosti sorazmernega prispevanja z delom. Po izplačilu torej nimajo pravice ostati na posestvu. Podobno je določeno tudi v drugi pogodbi. V tretji pa se do izročiteljeve smrti odpraviščiné ne morejo zahtevati od prejemnika. Po njegovi smrti pa je prejemnik dolžan te odpraviščine plačati s tem, da se upošteva polletna odpoved in 5% obrestovanje od izročiteljeve smrti dalje. V četrti je točno določen čas izplačila. Dedni odpravek umrle sestre mora prevzemnik izplačati otrokom v enem letu od sklenitve pogodbe. Terjatve ostalih pa zapadejo v plačilo po izročiteljevi smrti.

Izročitelj pa si v izročilni pogodbi izgovori pravico do stanovanja, hrane in določenih priboljškov do konca življenja. Gre za določene storitve in dajatve, ki se jih s pogodbo zaveže opravljati oziroma dajati prevzemnik. Preužitek lahko izgovori izročitelj tudi za člane svoje družine in celo za tretje osebe. V prvi pogodbi si izročitelj ni izgovoril stanovanja. V drugi si je z ženo izgo-

voril stanovanje v kamri, ki se drži hiše. Ža v sami pogodbi pa je določeno, da v primeru smrti enega ne ugasne polovica te pravice. V pogodbi iz leta 1887 pa je prevzemnikova dolžnost urediti izročitelju in njegovi ženi stanovanje v posebni sobi, ki pa ni določena. V četrti pogodbi je ta pravica zelo natančno opisana.

Gre za pravico do izključne rabe vežne kamre s kuhinjo, souporabo prostora nad to kamro in kuhinjo in souporabo prostora v kleti. Izročitelj izgovori to pravico tudi svojim trem otrokom za primer samskega stanu. Določa jim prosto in brezplačno stanovanje v vežni kamri s kuhinjo vred, souporabo prostora nad vežno kamro in kuhinjo, pravico do souporabe kleti za shrambo poljskih pridelkov. Gre torej za iste prostore, kot si jih je izgovoril izročitelj zase in za svojo ženo. To pravico izročitelj izgovori celo svojim vnukom. Omejena pa je do hčerine smrti: »Pri njej smejo stanovati njeni otroci do njene smrti.« Sinu pa je izgovoril posebej še pravico do rabe zunanje kamre za opravljanje kolarske obrti.

Preužitkar ima včasih pravico do uživanja določenega zemljišča. To je lahko njiva, pašnik, gozd, sadovnjak, ali pa samo drevo. Uživalcu gredo plodovi in druge koristi. Pravica ugasne s smrtjo upravičenca. V izročilni pogodbi iz leta 1844 se je prevzemnik zavezal, da bo vsako leto prepustil izročitelju toliko zemlje, da bosta z ženo pridelala dva in pol mernika krompirja. Dobila sta tudi užitek na eni hruški. V kasnejši pogodbi si izročitelj in žena izgovorita sadove dveh boljših hrušk na vrtu in pravico posejati merico lanenega semena ter posaditi merico krompirja. Tako kot pri prejšnji tudi pri tej ni določeno zemljišče, po vsej verjetnosti z namenom, da bi bilo to vsako leto drugo. Po pogodbi iz leta 1914 pa se mora preužitkarjema vsako leto prepustiti toliko prostora, da si posadita 10 meric krompirja. Zapisano je tudi, da mora biti vsakokrat druga njiva. Imela sta tudi pravico do polovice zelnika »Pod stranjo«. Določena je bila prevzemnikova dolžnost, da mora »zorati, pognojiti, sadeže na njivo in pridelke z njive domov zvoziti«.

Prevzemnik se je dalje zavezal dajati pripravljeno hrano ali pa določeno količino živil, včasih tudi oboje. V primeru, da izročitelj ne bi mogel ali hotel jesti pri skupni mizi, mu bo prevzemnik dolžan določene količine živil. Prevzemnikova dolžnost je tudi, da preskrbi izročitelju obleko in obutev, v določenih časovnih obdobjih pa mu mora dajati denar za male potrebe. Preskrbeti mu

mora kurivo, mu dajati nego v primeru bolezni, po smrti pa oskrbeti pogreb in nagrobni kamen. Prvi izročitelj si je izgovoril vsak dan svoj obrok hrane pri mizi, poleg tega pa še vsako leto naštete pridelke: en mernik rži, en mernik ječmena, pol mernika fižola, pol mernika pšenice, tri funte slanine, dva funta masti. Poleg tega mu mora prevzemnik dajati še obutev in obleko, za priboljšek pa 17 krajcarjev. Izročitelj bo dolžan pomagati pri delu, kolikor mu bodo seveda dopuščale moči. Če pa bi pomagal pri striženju ovac, mu mora še posebej plačati 1 goldinar. Pri kasnejši pogodbi iz leta 1844 si izročitelj in soproga izgovorita »dostojno vzdrževanje po določenih 672 ODZ«. Za priboljšek pa še vsako leto dva in pol mernika turščice, prav toliko zrnja, en mernik pšenice, pet funtov masti, prav toliko slanine in šest funtov soli, tri funte volne in 5 goldinarjev. Ko eden od upravičencev umre, ugasne polovica takšnega vzdrževanja. V tretji pogodbi je prevzemnik dolžan dajati potrebna drva in osvetlitev, potrebno obleko in obutev, potrebno oskrbo in postrežbo, kot tudi zdravniško pomoč. Poleg tega pa še naslednje pridelke: 12 mernikov koruze, 12 mernikov rži, četrtinko pšenice, mernik ječmena, pol prašiča v teži 50 funtov, eno zrejeno ovco, dva funta volne, 10 funtov soli, dnevno pol mere sladkega mleka, šest funtov zabele in deset funtov slanine, za priboljšek pa še 10 goldinarjev. Pri tej pogodbi je seznam naštetih pridelkov obsežnejši, ker si izročitelj in žena nista izgovorila hrane pri skupni mizi kot pri prejšnjih dveh. Pri prvih dveh so za primer, da izročitelj ne bi mogel ostati pri skupni prehrani, točno določene dajatve. Pri prvi bo prevzemnica dolžna vsako leto dajati 3 mernike rži, 4 in pol mernika ječmena, pol mernika fižola, pol mernika pšenice, pol mernika ajde, 4 funte slanine in prav toliko funtov masti. Odpade pa njena obveznost, da ga preskrbuje z obleko. Izročitelj pa ne bo imel dolžnosti pomagati pri delu na domačiji. Po smrti bo dolžna poravnati pogrebne stroške in dati za štiri maše. V drugi pa je samo določena dvojna mera od naštetega priboljška, če zaradi utemeljnega vzroka ne bi mogla ostati pri skupni prehrani. V četrti pogodbi si je izročitelj izgovoril zase in za ženo vsak mesec šest kron (letno 72 kron), vsak dan 21 mleka (11 zvečer, 11 zjutraj), vsakega četrt leta 25 kg pšenične moke prve vrste (letno 100 kg), vsako leto 6 kg masla, 18 kg zaseke, 18 kg prašičjega mesa, 3 birnje rži, 3 birnje turščice, eno birnjo ječmena. Imata pravico za svojo rabo jemati drva iz prevzemnikove drvarnice.

Obutev in obleko si bosta preskrbela sama. Prevzemnik je dolžan preskrbeti postrežbo in zdravniško pomoč v bolezni in starosti. Če bi izročitelj kaj zidal ali si prezidal svoje stanovanje, ima pravico vzeti pri hiši hrano apno in drug zidarski material, prevzemnik pa mu mora vse potrebne stvari za zidanje pripeljati in odpadke zopet odpeljati. Že pri sami izročitvi pa je izročitelj izvil enega vola, tri prašiče in deske pod šupo.

Preužitek traja do smrti upravičenca. Če sta upravičenca dva, ob smrti enega preneha polovica preužitka (izjema je le pravica do uporabe stanovanja). V pogodbi iz leta 1914 pa je določeno, da ob smrti enega ostane preužitek nespremenjen: »Ako jeden preživitarjev vmrje, ostane preživitek preživiteču neprikrajšan.«

Preužitek se je v dveh pogodbah tudi denarno ocenil. Ta vrednost pa je le približna, saj je trajanje preužitka odvisno od izročiteljeve smrti.

Hišni arhiv pri Keklu v Ratečah vsebuje naslednje listine in dokumente (navajam jih po kronološkem redu):*

25. 7. 1727 zadolžnica, Urban Weber, dolg 36 goldinarjev
29. 4. 1759 testament, Matheus Scheriu
16. 9. 1776 izročilna pogodba, Jurij Weber
25. 6. 1790 odpoved, Jurij Košir, dolg 150 goldinarjev
26. 4. 1807 pobotnica, Jakob Petrič plačal 150 goldinarjev
7. 2. 1812 zadolžnica, Klemen Petrič, dolg 469 fl. 36 kr. 1 pf.
6. 3. 1817 predlog za vknjižbo, Klemen Petrič, zastavitev premoženja
9. 11. 1820 pobotnica, Gregor Sheriou, plačal 150 fl.
22. 9. 1821 pobotnica, Klemen Petrič plačal 3 fl. 58 kr.
1824 testament, Gregor Košir
19. 10. 1826 zadolžnica, Klemen Petrič, dolg 374 goldinarjev
1. 12. 1826 pobotnica in odrečenje, Klemen Petrič prejel 270 goldinarjev
28. 2. 1829 sodba, Jurij Košir prejme 70 goldinarjev
5. 5. 1829 zadolžnica, Klemen Petrič, dolg 80 florintov
31. 8. 1832 pobotnica in odrečenje, Klemen Petrič plačal 150 fl.
26. 6. 1833 zapisnik, cenitev travnika
11. 4. 1839 izročilna pogodba, Jurij Košir
30. 9. 1840 pobotnica, Jurij Košir plačal 16 fl. 30 kr.

* Zahvaljujem se dr. Jaromiru Beranu, ki mi je pomagal pri prevajanju listin iz hišnega arhiva.

8. 2. 1841 odpoved glavnice, Klemen Petrič, dolg 80 fl. 25 fl.
22. 5. 1841 napoved premoženja, Tomaž Košir
28. 5. 1841 pobotnica, Janez Košir prejel 20 fl. 23 2/3 kr.
30. 5. 1842 pobotnica, Jožef Košir prejel 20 fl. 23 2/3 kr.
30. 5. 1842 pobotnica, Neža Košir prejela 20 fl. 23 2/3 kr.
30. 5. 1842 pobotnica, Neža Košir prejela 48 fl. 42 kr.
19. 1. 1844 izročilna pogodba, Klemen Petrič
24. 8. 1844 prepis in vknjižba
28. 5. 1851 pobotnica, Jurij Petrič plačal 30 fl.
2. 5. 1873 pobotnica, Jurij Petrič plačal 100 fl.
15. 7. 1875 potrdilo o sprejemu na delu, Jakob Petrič
4. 5. 1877 sklep, Jakob Petrič plačal 32 fl.
16. 9. 1880 prisojilna listina, Jurij in Mina Petrič dobila vsak 4 fl.
19. 8. 1881 izvleček, Marija Kavalarič
19. 10. 1881 kupna pogodba, Jakob Petrič kupi parcelo št. 1363
19. 4. 1882 pobotnica, Mina in Jakob Petrič plačata obresti
2. 6. 1883 prošnja za zemljiškoknjižni odpis
12. 5. 1884 plačilni nalog, Jakob Petrič, davek 1 fl. 75 kr.
1. 2. 1885 pobotnica, Jakob Petrič plačal 230 fl.
26. 2. 1885 pobotnica, Jurij Petrič plačal 60 fl.
31. 1. 1886 prisojilna listina, Jakob Petrič in Mina Petrič dobila nepremičnine h. št. 24
- 1887 plačilni nalog za zemljiški davek 89 kr.
25. 5. 1887 sodba, pridobitev nepremičnine vl. št. 48
9. 7. 1887 plačilni nalog, Jakob Petrič plača 12 fl. 25 kr.
28. 7. 1887 prošnja za vknjižbo lastninske pravice, Jakob Petrič
5. 10. 1887 zemljiškoknjižni izvleček, Jurij Petrič
8. 10. 1887 izročilna pogodba
20. 10. 1887 prošnja za vknjižbo lastninske pravice
1. 6. 1889 ugovor, Jakob Petrič zaradi 14 fl. 32 kr.
1. 7. 1889 pobotnica za izknjižbo, Jakob Petrič plačal 27 fl. 82 1/2 kr.
13. 9. 1889 izjava o izbrisu, Jakob Petrič plačal 100 fl.
13. 9. 1889 zemljiškoknjižna prošnja za izbris
26. 11. 1889 ugovor, Jakob Petrič
6. 12. 1889 sumarna tožba, Jakob Petrič tožen za 70 fl.
9. 3. 1890 upor, Jakob Petrič
29. 10. 1890 razsodba, Jakob Petrič prejme 3 fl. 27 kr.
20. 10. 1890 prošnja, Jakob Petrič
10. 5. 1892 pobotnica, Jakob Petrič plačal 100 fl. sestri
31. 8. 1893 izbris iz zemljiške knjige
23. 4. 1894 vabilo, Jakob Petrič
4. 7. 1894 Jakob Petrič plača za ureditev potoka Trbiže
14. 12. 1896 prisojilna listina, Jakob Petrič dobi 15 fl. 20 kr.
10. 6. 1898 izpisek iz matične knjige
6. 4. 1900 sklep o izbrisu zastavne pravice
25. 6. 1900 zavrnitev prošnje za stavbno dovoljenje 1901 davčna knjižica do leta 1911
22. 7. 1901 sklep, Jakob Petrič proda parceli 106 in 107
30. 10. 1901 pobotnica, Jakob Petrič plača bratu 50 fl.
4. 12. 1901 pobotnica, Jakob Petrič plača sestri 200 kr.
22. 1. 1902 pravdna zadeva soseske Podkoren proti posestnikom Rateč 1903 posestni list, Jakob Petrič
20. 12. 1904 sklep, Jakob Petrič dobi parcele 1346/54, 1218/4, 1200/2, 1196/11 1118/3 in 1346/40
12. 1. 1905 pobotnica, Jakob Petrič plačal 50 fl. ali 100 kron
7. 2. 1905 potrdilo, Jakob Petrič plačal 100 kr.
20. 2. 1905 pobotnica, Jakob Petrič plačal 36 kr.
12. 6. 1905 sklep, Jakob Petrič
7. 2. 1906 pobotnica, Jakob Petrič plačal 114 kron
28. 10. 1906 sklep, Jakob Petrič zamenjal parcelo št. 368 za parcelo št. 378
9. 1. 1907 začasna pobotnica, Jakob Petrič plačal 76 kron
19. 11. 1907 kupna pogodba, Jakob Petrič kupi parcelo 377
30. 11. 1908 sklep, Jakob Petrič prepiše parceli 1019 in 1261/5 k hišni št. 42
14. 6. 1909 tožba, Jakob Petrič tožen zaradi priznanja lastninske pravice Beneta
6. 7. 1909 pobotnica, Jakob Petrič plača 33 k. 72 h. za pravdne stroške 1912 davčna knjižica
25. 5. 1914 sodba, Ivan Petrič tožen zaradi priznanja očetovstva
8. 1. 1913 dolžno pismo, Jakob Petrič dolguje 497 fl. 87 kr.
7. 5. 1913. plačilni nalog, Janez Petrič, 2 kroni 50 vinarjev
4. 4. 1914 pogodba, Jakob Petrič pridobi parcelo 769/2
4. 4. 1914 izročilna pogodba, Jakob Petrič
4. 9. 1915 sklep o vknjižbi izbrisa zastavne pravice, Janez Petrič plačal 166 kron 67 1/2 v.

30. 6. 1917 prisojilno pismo
 26. 10. 1917 sklep o vknjižbi lastninske pravice, Janez Petrič
 1. 7. 1920 register deležnih pravic
 16. 3. 1923 sodba, Janez Petrič
 9. 5. 1932 potrdilo, Janez Petrič dal 1500 din za zemljišče v Šnitah
 4. 5. 1933 sklep o odpisu parcele 377/2
 24. 8. 1938 odlok

VIRI IN LITERATURA:

1. Hišni arhiv. — 2. J. Volc, Kronika vasi Kranjska gora, rokopis 1938. — 3. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1963 (str. 266). — 4. A. Novak, Kmečko gospodarstvo v Dolini. — 5. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1963 (str. 181). — 6. J. Volc, Kronika vasi Kranjska gora, rokopis 1938.

LJUBLJANSKE CENE KRUHA IN MESA V PREDMARČNI DOBI

VASILIJ MELIK

V predmarčni dobi (1813—1848) je bil v naših krajih denarna enota goldinar ali forint (kratica: gld, ft), ki se je delil na 60 krajcarjev (kr). Ta goldinar imenujemo goldinar konvencijske veljave. Goldinar konvencijske veljave, ki se je držala od leta 1753 do 1858, moramo ločiti od goldinarja poznejše avstrijske veljave, ki je gospodovala v letih 1858—1892, in od goldinarja dunajske veljave, papirnatega denarja iz časa francoskih vojn, ki je bil vreden v predmarčni dobi le dve petini konvencijskega goldinarja. Konvencijski in dunajski denar sta krožila istočasno, zato moramo biti pri branju denarnih zneskov iz predmarčne dobe zelo previdni, saj se nekje navajajo zneski v konvencijski veljavi (kratice CW, CM, MM = Metal Münze), drugje pa v dunajski (kratica: WW). Na Štajerskem je bilo denarja dunajske veljave veliko, na ozemlju nekdanjih Ilirskih provinc pa ne, vendar se zneski tudi tu kdaj pa kdaj navajajo v dunajski veljavi. V tem članku bomo vseskozi govorili samo o goldinarju konvencijske veljave. Konvencijska veljava ima svoje ime po dogovoru (konvenciji) med Avstrijo in Bavarsko iz leta 1753, ki so mu pozneje pristopile še nekatere druge države. Po tem dogovoru so iz kölnske marke (na Dunaju 0,23389 kg) čistega srebra nakovali 20 goldinarjev. En goldinar je imel torej 11,6945 gramov srebra. Tiskali so bankovce po 1000, 100, 50 in 10 gld, kovali srebrnike po 2 in po 1 gld, 20, 10, 5 in 3 krajcarje in bakren drobiž po 1 kr, pol in četrt krajcarja.

Beseda goldinar seveda današnjemu človeku nič ne pove. Vsakdo bi hotel vedeti, koliko je to v sedanjem denarju. Odgovor na to ni lahek, ne samo zato, ker danes denar tako naglo spreminja svojo vrednost, da pri-

merjava, ki si jo zapisal v rokopisu, ne velja več, ko publikacija izide. Odgovor je težak tudi zato, ker se je temeljito spremenilo vrednotenje predmetov in storitev. Pečene piške, nekdanji simbol vsega dobrega, danes ne predstavljajo nič posebnega. Najodličnejša hrana izpred stopetdesetih let bi danes doživela obsodbo zdravnikov, češ da je nezdrava. Tudi mentaliteta ljudi se je temeljito spremenila, da ne govorimo o povsem drugi razredni strukturi družbe. Naši predniki so mnogo bolj kot mi cenili vsako malenkost, pa naj je bil to košček kruha ali novčič za četrt krajcarja. Danes je marsikdaj težko dobiti človeka za tako imenovana »nižja« fizična opravila, včasih si dobil za to ljudi, kolikor si jih hotel. Revščine, uboštva in pomanjkanja je bilo pred stopetdesetimi leti prav gotovo mnogo več kakor danes, bilo pa ni nekaterih problemov, ki nas tarejo zdaj, na primer tragedije starih ljudi na kmetijah, ki so jih vsi mladi zapustili.

Med živilske artikle, ki so še nekako najbolj ohranili svojo veljavo, sodi prav gotovo kruh, čeprav nas danes svariijo, naj ga ne jemo preveč. Seveda se moramo zavedati, da je v prvi polovici prejšnjega stoletja večina prebivalcev jedla doma pečen kruh. Kupovali so ga le v redkih neagrarnih krajih in v mestih. Mestni peki so bili po stari tradiciji pod stalnim nadzorstvom oblasti. V Ljubljani so v prvi polovici 19. stoletja na podlagi žitnih cen za vsak mesec vnaprej določili, kolikšne morajo biti žemlje in hlebci ali štruce kruha. Danes je teža, ali pravilno rečeno, masa kruha in žemelj stalna, spreminjajo pa se cene — takrat pa je bilo ravno narobe. Žemlje so bile od junija 1818 naprej po pol krajcarja in po krajcar, štruce po 3 in 6 krajcarjev, maso jim je vsak mesec vnaprej